

mišomor), t. *sičan otu* (szószerint egérfü) — *sandžie* (és: *protisli*) oldal-nyillalás, t. *sanži* (a *sanž-* szűrni igétől; — *sat* (és: *čas*) óra, a.t. *saat*; *sajdzia* órás = t. *saatži*); — *sapun* szappan, *sapundžia* szappanos, t. *sabun* és *sabunžu* (*sabunži*); — *skeledžia* révész, t. *eskeleži*; — *spaia* földesúr, p.t. *sipahi*, *spahi* (a „földesúr“ jelentés a török úrbéri viszonyokból érthető meg); — *šerbet* (és: *medica*) méhsér, a.t. *šerbet*; — *šecer* cukor, a.t. *šeker*; — *top* (és: *šiba*) ágyú, *topdzia* pattantyús, t. *top* és *topžu* (*topži*); — *timariti* (és: *služiti*, *čuvati*) ápolni beteget, *timarenje* gondviselés: a p.t. *timár* ápolás, betegápolás-tól, szláv denominatív igeképzővel; — *tutkalo* enyv (ill. még: *kelja*, *klja*), t. *tutkal*; — *taban* talp, t. *taban*; — *tefter* (és: *protokol*) jegyzőkönyv, p.t. *defter*; — *veresia* hitel, t. *veresi* (a *ver-* igétől), — *zejtin* faolaj, a.t. *zejtun oliva* (*zejtun jayri* faolaj); — *zengin* kengyel (ill. *stremen*, *uzendjia*), t. *üzengi*; — *zumbul* ibolya (ill. *lyubica*), v.ö. a.t. *sümbül* jáczint.

KÖNVISMERTETÉS.

Teljes Magyar-Latin Szótár, földrajzi nevekkal szaporítva. Szerkesztették *Bartl Antal* és *Veress Ignác*, a pesti királyi főgymnasiumi tanárai. 8-adrétü, VIII és 624 lap. Ára 4 forint.

Az elég terjedelmes könyvnek lapjai *három hasdörösök*, tehát lehető sok anyagot magokban foglalók, a mi maga is a szerkesztők kitűnő szorgalmáról tanúskodik. Személyes belátásunk szerint, a melyet csak is egyedi nézetnek akarunk nevezni, nagyobb válogatás talán kevesbbé teljes szótárt adott volna, de nem épen kevesbbé hasznost.

A szerkesztők a magyar szótárt, s ha lehet, a magyar szólásokat is, latinra fordítják. Évvel roppant munkát vállaltak magokra; s az irigy szem is kénytelen átlátni, hogy megfelelő szorgalommal dolgoztak a roppant munkán. De kérdés, kell-e az egész magyar szótárt latinra fordítani? érdemes-e minden szót, a melyet a magyar nyelvben, még több, azt is, a melyet valamely magyar szótárban megtalálunk, latinra fordítani? Minthogy erre nézve a szerkesztők nézete más mint az enyém, s a dolog bizonynyal olyan, hogy megérdemli a vitatást, előadom tehát az én nézetemet a magyar-latin szótár iránt.

Én nekem úgy látszik, hogy a gymnasiumnak olyan magyar-latin szótár kell, a mely a latin-magyar szótárnak fordítása. A latin-magyar szótár a *classicus* latin írók szó-kincsét magyarázza meg; de minthogy a latin nyelven teendő gyakorlatok az iskolában, sőt az iskolán kívüli élet is, a mely nem épen elmerült a keresetbe,

gyakran szükségessé teszi, hogy a latin szót és kifejezést a magyar nyelv után keressük fel: azért olyan magyar-latin szótár is kell, a melynek segítségével akármikor feltaláljam a classicus latinságot. Ennyit követelek én a magyar-latin szótártól. Ámde a tudományos élet egész Európában latin nyelven folyt volt, Magyarországon pedig, úgy szólván, még néhány tizeddel előtt, az iskolák, a törvényhozás, igazgatás és törvénylátás nyelve latin vala: kell-e vagy lehet-e azt most egy magyar-latin szótárban teljesen elmellőzni? Nem kell, nem is lehet; mert a tudományban sem tanácsos hirtelen félbeszakasztani a „*continuitas-t.*“ Már azt az úgynevezett középkori európai, s a különösen úgynevezett magyar huszár-latinságot hogyan és mennyire kell bévenni a magyar-latin szótárba? ezt bajosabb eldönteni; erre nézve, hol többet hol kevesebbet lehet tenni a kellőnél. Ámde a legtágabb határ sem foglal annyit magában, mint az egész magyar szótárnak lefordítása. A derék szerkesztők tehát, egyedi nézetem szerint, sokkal többet tettek, mint kellett volna, s ha fogyatkozásokat lehet munkájokban találni, azok nagy részében abban a feleslegben találhatók.

De még, ha elfogadom is a szerzők tervét, sok magyar szót mellőzők, a nélkül, hogy a józan teljesség kárt szenvedne. A *gázi* (fizetés), *obsit*, *liberia*, *liberiás* stb. szókat nem venném fel; a *melenczés* szót p. o. melyet „*cymbalorum pulsator-nak* magyarának, alkalmasint sokan nem ismerjük, s nem is tudom, a *czimbalnos* helyett ki használta; de ha felvettem volna, talán értésére adom az olvasónak, hogy *melencze* és *medencze* egy. *Libánczolni-t* így magyarázzák a szerkesztők, hogy *palpetare*, s e magyarázat teszi talán ismeretlenné a szót. *Libuczkolni* alkalmasint ismeretesebb szó, de ez nincs a szótárban; a *libánczolni*-ről azt írja Kresznerics: „Midőn a kisedd fürösztetik és jó kedvében kezével lábával csapkodja rugdozza a vizet, akkor mondatik, hogy a kisedd szinte *libánczol*. Hallytam Ságbon 1818. Máj. 29.“ Ha e szó nagyon helyén van Kresznericsnél: ide, a magyar-latin szótárba, kevesbbé való; s ha a szerzők Kresznerics-ből vették, talán nem is helyesen fordítják latinra, minthogy a *palpito* szó jelentése nem jár csak a vízben való mozgásról. Így bátran elmaradhattak volna p. o. a *zsimár* homo tenax, *zsaszak*: *digitus index*, *digitus salutaris*, a melyek Fogarasi szótárában (Pesten 1860.) megvannak ugyan, s lehet, hogy itt-ott szokásban vannak is: de *jus civitatis*-ok nem kétségtelen. — Csak egyet kettőt akartam azokból említeni, a melyek elmaradhattak volna.

Másoknál a magyarázat ellen lehet kifogás, p. o. a *zsilip* = *cloaca*. Én Kresznerics latin magyarázatját fogadtam volna el: *catarracta*, *alveus ligneus*; a *cloaca* más. Ezt p. o. „zsebre tenni“ így fordítják: *injuria aequo animo ferre*. Hogy e fordítás egyoldalú, észrevehetik a szerkesztők is, ha képzelik magoknak, hogy a magyar pap de *injuria aequo animo ferenda*-ról akarván beszélni, —

mi csak ugyan keresztyénes thema —, *zsebre tevést* emlegetne. A hallgatók kikaczagnák. Miért? Mert van „urbanitas“ nemcsak a latinban hanem a magyarban is; s mi „urbanum“, mi nem, azt tudnunk kell. — Így „se füle se farka“ = nec caput neque pes appareret volna. Nem tudom, jól van-e latinul?

Több fenakadás lesz a szerkesztők magyar etymológiája ellen, a kik például így írnak: *gém* 1) állat, ardea, 2) 3) 4) stb. azután *-b* lásd *zsémb*; — *belödni* l. *zsémbelödni*; — *ber* l. merev, — *bes* stb. Tehát a *gém* tö-szóból lesznek: *gémb*, *gémbeledni*, *gémber*, *gémberedni*. A *zsémb* szót keresvén fel, ott nem találunk *zsém*-féle tö-szót. — Ha tetszik valakinek a *gémbe*s, *gémbeledni* szókat a *gém*-ből származtatni, az így sorozza fel a szókat: *gém* 1) ardea stb. 2) radix sequentium: *gémbe*s, *gémbe*ség, *gémberedni* stb. Különben a *gémbe*s asszonyt nem is keresnök a *gém*-tollak alatt.

A *golyó* származékai így következnek egymásután: *golyó*, — *bis* (*golyóbis*), *-bisdad*, *-bisminta* stb. A *golyóbis* nem származik a *golyó*-tól, hanem az a *globus*-nak, mint a *golyó* a *kugel*, *gugla*-féle idegen szóknak elváltozása. Én tehát a *golyó*-t és *golyóbis*-t nem egymás alá, hanem egymás mellé tenném.

A *gép*-nek származéka *gép-ely* volna. A *gépely* a német *göpel*-nek elváltozása, a *gép* pedig a *gépely*-nek csonkjája. Így lett a német *zeiger*-ből a magyar *czéger* („*czéger* nélkül is elkél a jó bor“), s ebből az ujkor a *czég*-et (*fimra*) csonkította el. Ezeket tudnia kell a szótárnak, hogy ne keressen etymológiát ott, a hol csak etymokope van, logos nélkül, — a mi a nyelvsvizsgálást nem bántja.

A *gugyor*-nak származéka a *gugyorodni* stb. Itt a *gugyor*-nál talán félreértették Fogarasit, a kinél van: *Gugyor* der Graben (zwischen zwei Bergen), a mi tehát vízmosás, vízmosta, vízvájta szurdék. A szerkesztők így fordítják: *vallis profunda* (inter duos montes sita), és az olvasó majdnem elmosolyodik. Mert a *vallis* mindenkor inter duos montes van. Ellenben a *víz-mosás* egyebütt is lehet, nemcsak két hegy közt; Fogarasi tehát szükségből tette oda: zwischen zwei Bergen.

A verejtéket, *vérejték*-nek gondolják. *Verő* melegítő, söt sütő, innen: *verő* malacz, *verő* fény, *verejték*. stb. stb.

Alkalmasint ezek körül forognak majd az összes észrevételek, a melyeket valaki gondos átnézés után tehet a könyvre; s óhajtom, bár gondosan néznék által a tanárok, s közölnék észrevételeiket. A szerkesztők szívesen fognák, úgy hiszem, a második kiadásnál felhasználni.

HUNFALVY PÁL.